

A rendészet rendje 2.^{1,2}

A rend fogalmi rétegei, a társadalmi rend és az igazságosság

The Order of Policing 2.

Conceptual Layers of Order, Social Order and Justice

Cieleszky Péter

főtanácsadó, doktorandusz, rendőr ezredes
Nemzeti Információs Központ,
Nemzeti Közszerzői Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola
cieleszky.peter@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja a rend fogalmának társadalomtudományi megközelítésén keresztül bemutatni a társadalmi rend fenntartásának egyik előfeltételét, az igazságosság érvényesülésének kívánalmát.

Módszertan: A kifejtés során a szerző elkülönítette a természettudományok és a társadalomtudományok rendfelfogását, ugyanakkor utalt e megkülönböztetés történelmi meghatározottságára. Arisztotelész, Augustinus és Hedley Bull társadalmi renddel összefüggő gondolatain keresztül pedig a szerző az igazságosság kérdésének szükségszerű felvetéséig jutott.

Megállapítások: Az emberi közösségek szerveződésének meghatározott szintjén a (társadalmi) rend fenntartását az adott történelmi korban érvényes igazságosság érvényesülése képes biztosítani.

Érték: A rendészettudomány rendhagyó megközelítései lehetőséget biztosítanak arra, hogy a szabályozni kívánt életviszonyokban kifejeződő egyéni és közösségi szintre emelt viselkedési formákat tágabb horizonton és mélyebb összefüggéseiben láthassuk. Az így szerzett ismeretek az intézményesített rendészet működésmódjának meghatározásához szükségesek.

1 A tanulmány első része a Belügyi Szemle 2023/3. számában jelent meg.

2 A mű a TKP2020-NKA-09 számú projekt keretében, a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Kulcsszavak: rend, igazságosság, rendészettudomány, társadalom

Abstract

Aim: The purpose of the study is to present one of the prerequisites for maintaining of social order, the desire for justice to prevail, through a social science approach to the concept of order.

Methodology: During the exposition the author separated the conceptions of order in natural and social sciences, while at the same time pointing out the historical nature of this distinction. Through the ideas of Aristotle, Augustine and Hedley Bull on social order, the author has arrived at the necessary question of justice.

Findings: At a given level of organisation of human communities, the maintenance of (social) order can be ensured by the application of justice in a given historical period.

Value: The unconventional approaches of law enforcement science provide an opportunity to see the forms of behavior raised to the individual and community level, expressed in the life conditions that needed to be regulated, on a border horizon and in deeper contexts. The knowledge acquired in this way is necessary to determine the functioning of institutionalized policing.

Keywords: order, justice, law enforcement science, society

A rend fogalmáról és jelentésének rétegeiről

Elsőként szükséges valamifajta kapaszkodóként is tekinthető kiindulópontot keresni arra a kérdésre, miszerint általában mit érthetünk a rend fogalma alatt. A *Rendészettudományi szaklexikon* is megkülönbözteti annak általános, illetve történeti megközelítését. Az előbbi szerint „*valamely szabálynak, törvénynek megfelelő állapot. Az élet alapvető teremtképességének azon megnyilvánulása, amikor a konstans feltételek, befolyásoló tényezők a hatékony mindennapi tevékenységekhez szükséges ismert, elvárt helyükön vannak, valamint jól, legalább zavartalanul működnek.*” (Boda, 2019).

Ezzel a megfogalmazással kapcsolatosan több kérdés is felmerül bennem. Őszintén szólva a magam részéről nem tudom megmondani azt sem, hogy létezik-e olyan (általános) definíció, amely alkalmas lenne e kérdés kiindulópontjává válni anélkül, hogy ne az emberi gondolkodás valamely területére vonatkoztassuk. Másrészt pedig éppen ott kezdődik az érdeklődésem kibontakozni, ahol a definíció „valamely” szabályt vagy törvényt említ, és az „élet

teremtőképességét”. Persze egy szaklexikon keretein belül nehéz megtalálni azokat az arányokat, amelyek egy alapvető tájékozódást segítő definíció és egy nagyobb lélegzetvételű értelemadás között húzódnak.

Ezért támaszkodnék inkább a tudományok tárgy szerinti felosztására. Értelmezhetem e szerint a rend fogalmát a természet vonatkozásában, a társadalom nézőpontjából és az emberi gondolkodás sajátosságai oldaláról, amelynek egyik aspektusaként megjelenik a lét egészével foglalkozó filozófia is.

A szaklexikon Tomcsányi Móricra hivatkozó történeti megközelítése a természeti és társadalmi aspektus tekintetében pontosítja az általános fogalmi meghatározást, számos ponton homályba burkolódzó jelentéstartalommal. E szerint a rend *„a természeti, társadalmi és az állami élet tárgyi és személyi elemeinek, tényezőinek valamiféle belső szükségességéből, indokoltságból folyó elhelyezkedése, összefüggése, kapcsolata, s az összefüggés céljának megfelelő érvényesülése, életfolyamata”* (Boda, 2019). Bizonyára itt is feltűnik a „valamiféle belső szükségességéből” kifejezésforma sejtető értelemadása és bizonytalansága, valamint az „életfolyamat” kifejezés alkalmazása is. Ez utóbbira azért hívnám fel külön a figyelmet, mert mindkét definícióban – akarva vagy akaratlanul – megjelenik egyfajta finom megkülönböztetés is, amely a rend értelemadásában, annak statikus állapotszerű megjelenése mellett – vagy azon túl – bizonyos életfolyamatokra jellemző mozgásra, a teremtés, illetve folyamat szavakkal kifejezett dinamizmusra is utal. De más szempontból is izgalmas ez a megközelítés. Nevezetesen abban a tekintetben, hogy olyan forrásra mutat vissza, amely a természeti, társadalmi és ezzel összefüggő állami élet jelenségeit együtt tárgyalja, rend-szerű meghatározottságukat pedig belső, szubsztanciális okokra vezeti vissza.

Azt gondolhatnánk persze, hogy a rendről való gondolkodás jól elválasztható területei lévén az értelemadás nem túl nehéz. És valóban, a felszínen, a mindennapi élet valóságában nincs is szükség tudományos igényű magyarázatokra ahhoz, hogy konszenzusra jussunk abban a kérdésben, mit nevezünk rendnek egy könyvespolcon, gyermekeink szobájában vagy éppen a ruhásszekrényünkben. Azonban már a mindennapi gondolkodás is szétfeszíti e szűkebb értelmezést, amint felmerül az a kérdés, hogy példának okáért egy könyvespolcon hányféleképpen lehet rend, és hol a határ, ami a rendet a rendtelenségtől elválasztja. Az pedig már a tudományos igényű kutatás területét érinti, ha azt vizsgáljuk, hogy a rend minőség-e vagy állapot, illetve hogyan létesül, ha egyáltalán eleve létező, és így tovább.

A tudományos megközelítés tehát a köznapinál jóval több problémával terhelt. Ezen belül nem szeretném súlytalanná tenni a filozófiai megközelítést, de rövidre zárom annak egyik aspektusát a következők miatt. Kiindulópontom az

ismeretelmélet mai napig aktuálisnak tekinthető kérdése: „... *a világ emberi gondolkodásban kialakult képe mennyire felel meg a való világ rendjének, azaz a gondolati, tudati rendszer egyben a való világ rendszere is?*” (Bodonyi, 2008). Ezen a ponton én megelégszem azzal a feltételezéssel, miszerint az evolúciós adaptáció hosszabb távon a közösségek életképessége szempontjából szelektált változásokat támogatott. Támaszkodom többek között Bereczkei Zoltán megállapítására, miszerint „*a mai ember szokásai, gondolati működésmódjai és preferenciái mögött is egy eredendő evolúciós környezethez való adaptáció munkál*” (Bereczkei, 2008). Így e tekintetben legalább a valóság és annak leírására alkalmazott modell közötti megfeleltethetőséget tényként kezelhetem, és így ez válhat az értelemadás kiindulópontjává. Még egyértelműbben megfogalmazva: „*elménk a priori ismeretekkel rendelkezik annak a világnak a szerkezetéről és működéséről, amelyhez adaptálódott*” (Bereczkei, 2002).

Kifejezetten csak a természet- és társadalomtudományok nézőpontjából tekintve pedig a következőket érdemes átgondolni: kereteként a rendről való gondolkodásnak, és árnyalva azt az értelmezést, amely a rend általános fogalmában annak lényegét valamely szabálynak, törvénynek megfelelő statikus állapotként mutatja be.

A természettudományok tárgyának rendje

Bár meggyőződésem, hogy a teljességhez a természettudományok rendjének tárgyalása is hozzátartozik, ennek a tanulmánynak a kereteit kétségkívül szétfeszítené egy hosszabb, ilyen irányú kitérő, különösen terjedelmi okokból. Bár kétségkívül indokolt a kérdés: mit adhat hozzá érdemben egy társadalomtudományi kutatás sikeréhez a természettudományos megközelítés, és hogyan hatnak egymásra?

Ez a kérdés abból a szempontból is nagyon fontos, mivel közismert, hogy például a középkori gondolkodás számára a társadalom és a természet objektumai és működésmódjai sokszor nem különültek el egymástól, nem voltak a mai értelemben értett különbségek e viszonyokban (Ropolyi & Szegedi, 2000). „*Sok dologban tükröződik mindez, de egyik legfontosabb megnyilvánulása a társadalom működését értelmező természetjog és a természet működését értelmező természettörvény fogalmi megkülönböztethetetlensége*” (Ropolyi & Szegedi, 2000). Hosszú idő telt el addig, amíg az isteni törvényhozó eszméjéből levezetett egységes világrend egyes rétegei – önálló szférákká válva – tulajdonképpen szétfeszítették azt a konstrukciót, amelyet többé-kevésbé egységes és oszthatatlan elvek, törvények szerint működő valóságnak tekintettek.

Ennek egyik következménye volt persze az is, hogy az újkori tudományos gondolkodás módszereinek alapvető sikerein felbátorodva az isteni törvényhozó helyébe a tudós lépett, aki a valóságot racionális törvényszerűségekkel volt képes magyarázni. A Comte által szociológiként megnevezett tudományterület első megközelítésben például a matematikai valószínűségszámítás fejlődésével adódó módszerek alkalmazásával fókuszált a társadalmi jelenségekre, és a modern statisztika meghatározó alakja, Quetelet társadalmi fizikaiként beszélt azokról.

A tudományos gondolkodás fejlődése napjainkra állandósította e széthasadt világ képét, amelynek egyre markánsabban elkülönített valóságai e történelmi átalakulás eredményeként ismerhetők fel. A világ egységként történő kezelésére irányuló törekvések és gondolati konstrukciók persze nem tűntek el, de kétségtelesen nem ismerhető fel egyelőre a korábbiakhoz hasonló rendezőerő mintázata, és nincs erős legitimációval bíró magyarázat, amely összefüzné valóságunkat. A tudományos érdeklődésre pedig egyértelműen a szakterületi atomizálódás jellemző, amely, mint alább is látható, sok igen hasznos ismeret forrásává válik.

Mindezekre tekintettel célszerűnek tűnik kissé eltávolodni a szaklexikon megközelítésétől, és alaposabban szemügyre venni a társadalomtudományi megközelítést.

A társadalomtudományok tárgyának rendje

Csányi Vilmos etológus arra hívja fel a figyelmet, hogy a primáta örökség és az emberi szocialitás szoros kapcsolatban áll, és a csoportviselkedés jellemzői – amelyek egyrésztől külső környezeti, másrésztől genetikai meghatározottságú hatások által formálódtak – az elmúlt hatmillió év során alakultak ki (Csányi, 2016). Bereczkei Tamás úgy fogalmaz, hogy mivel fajunk evolúciós történelmének 99%-át vadászó-gyűjtögető életmód keretei között töltötte, ezért érdemes azt vizsgálni, hogy ennek ténye milyen hatással volt az ember pszichológiai mechanizmusaira, hiszen kézenfekvő, hogy „*kognitív folyamataik, mentális képességeik ezeknek a speciális adaptációs problémáknak a megoldására alakultak ki*” (Bereczkei, 2002).

Ha tehát a közösségi működés sajátosságait vizsgáljuk, óvatosabbnak kell lennünk a természeti lét meghatározottságából kiszakítható modern ember ideájának elfogadásával kapcsolatban. Pár ezer évvel ezelőtt erre még nem kellett a figyelmet külön felhívni, de napjaink valóságában könnyű a természeti és modern ember közötti különbséget óriási szakadéknak látni. Arisztotelész még az emberi társulásokra ab ovo kényszerként tekint, amely alatt természet-szerű, magától értetődő egymásrautaltságot ért. *Politika* című könyvének *Első*

könyv című fejezetében leírja, hogy az ember társulásokat hoz létre, egyrészt a fajfenntartás okán (férfi a nőt keresi) és a biztonság megteremtése miatt (a természet szerinti vezető az alárendelt elemmel). Ez a két szükség szerinti közösség válik alapjává a háznépnek, a több háznép alkotta falunak, és a faluk közössége által létrejövő városállamoknak is. Ez utóbbi a teljes, önmagában való elegendőség állapota, a közösségi lét végcélja és legfelsőbb foka, amelynek fennmaradása a boldog és jó élet záloga (Arisztotelész, 1984). Ezért vallja Arisztotelész, hogy „*az ember természeténél fogva állami életre hivatott élőlény*” (Arisztotelész, 1984).

A görög gondolkodó kiindulópontja azonban kézenfekvő, és – ha szabad ilyet mondani – harmonizál az evolúciós pszichológia fentebb említett megközelítésével. Az az életér, amelyre Bereczkei fizikai, ökológiai, illetve szociális környezetként hivatkozik, hosszú időn keresztül változatlan feltételeket – és ne felejtjük, kihívásokat – teremtett az emberi közösségek számára. Ezen belül a két legfontosabb elem az ön- és a fajfenntartás. Valószínűtlennek tűnik, hogy a kultúra evolúciójának felgyorsulása e meghatározó jellemzőket és viselkedési mintákat a felismerhetetlenségig átalakította volna, többmillió év távlatából pár tízezer év alatt. Elgondolkodtató persze, hogy a modern nyugati civilizáció esetében milyen okok vezettek, vezetnek az elmúlt évszázadok hagyományosan értelmezett értékeit átalakító formaváltozatok megjelenéséhez. Ez persze nem tárgya ennek a tanulmánynak, de annyit érdemes megjegyezni, hogy tendenciózus változásokról ebben a kérdésben aligha érdemes beszélni – utalva itt ismét e másodpercekké zsugorodó időtartamra az emberiség történelméből. Arról már nem is beszélve, hogy sok furcsa formaváltozatban tetszelegtek már az emberi közösségek ahhoz, hogy az értő és figyelmes szemlélőt meglepje egy-egy aktuális történelmi jelenet különcsége.

Úgy látom tehát, hogy az ember társas viszonyai evolúciós meghatározottságának nyomai a közösségeinek változatos formavilágán áttörve is megmutatkoznak ismert történelmünkben, és nyugodtan hozzátehetjük, olykor igen bizarr módon kifejeződve. A hordák világáról, az ősi társadalmakról, a primitívnek gondolt természeti népekről szóló leírások, az ókori államok és birodalmak, civilizációk tündökléséről és hanyatlásáról szóló elbeszélések adják számos példáját annak, hogy az emberi közösségek az elrendezettség egyedi és jól vizsgálható formáiban működtek és működnek ma is. Az elrendezettséget, illetve az elrendezettség irányába mutató változásokat egy közösség életében tehát az evolúciós meghatározottság közvetlen és közvetett, továbbá kutatható nyomainak kell tekintenünk. Ismét hivatkozom az evolúciós pszichológia eredményeire:

„Miután az élővilágban az emberek létesítik a legbonyolultabb és legtovább tartó szociális kapcsolatokat, és mivel a társas életmóddal járó adaptációs

problémák különösen fontos szerepet játszottak őseink túlélésében és szaporodásában, pszichológiai algoritmusaink többsége interperszonális kapcsolatokra vonatkozik” (Bereczkei, 2002).

E térben és időben megjelenő diverzitásban a valóság elemei olyan rajzolatokká álltak össze, amelyek mentén történelmi korok egymástól elhatárolható tablóiát vázolja fel a történettudomány. Korszakoknak is nevezzük ezeket az időtartamokat, amelyek adekvát megközelítése mankóként segíti egy adott korban és földrajzi meghatározottsággal élő emberek által teremtett valóság megértését.

Gyakran úgy tekintünk ezekre a szakaszolásokra, mint mainstream és globálisan érvényes valóságértelmezésekre, amelyek mögött felolvad, eltűnik minden más elmaradottabbnak, vagy csak másnak gondolt közösség zárt vagy kevésbé zárt világa. Pedig ez a megközelítés csak arról árulkodik, hogy melyik közösség valóságának történelemformáló hatása vált erősebbé és képeződött le a historikus emlékfolyamban. Megközelítésemben az ilyen értelemben értett elsődlegességnek csak abban az értelemben van jelentősége, ha az elrendezettség, a mintázat segítette a dominancia kialakulását. Rendkívül beszédes ugyanakkor az a sokszínűség, amely mögött a valóság adott keretek közötti értelmezése formálódott különböző ismert és kevésbé ismert közösségekben, és amelyek mindennapjait egy meghatározott és leírható elrendezettség uralta.

Az elrendezettség közös és egyetemes hatóokait vizsgálom tehát, amelyhez a különböző – olykor mainstream – valóságértelmezések kapcsolódnak. A történetiség ebből a nézőpontból mintázatok sokaságával segíti a vizsgálódást, nem pedig azzal, hogy időben egymást követő, egymásra épülő civilizációk harcaként mutatkozik meg. A hangsúly tehát a sokszínűségben van, nem pedig a dominancián. Az ugyanis újabb kutatási kérdésként fogalmazódhat meg, hogy a dominanciaváltásoknak (ti. a civilizációk tündöklésének, harcának és bukásának) milyen okai vannak, és ezek mennyiben kapcsolódnak az elrendezettség mértékéhez, minőségéhez. Számomra tehát nincs kitüntetett szerepe például az indiánokat leigázó európai hatalmaknak, az elrendezettség minőségének vizsgálata szempontjából sokkalta beszédesebbek a viszonylagos érintetlenségben fejlődő kultúrák. Hiszen éppen érintetlenségük okán árulkodóbbak a közös, egyetemes hatóokok megnyilvánulásainak vizsgálata során. Persze az is érdekes kérdés, hogy a kultúrák egymásra hatása, különösen pedig a globalizáció, hogyan hatott az egyetemes hatóokok manifesztációira. Számos izgalmas kutatási aspektus, amelynek mélyebb vizsgálatára ebben a tanulmányban nem vállalkozom.

Ezek a felismerések ugyanakkor nem könnyítik meg az egyetemes okok utáni kutatást. Még ha feltételezem is egy kultúrkör ilyen aspektusú kimerítő vizsgálatának végrehajtását, azt követően ennek eredményeit össze kell hasonlítani más kultúrkört érintő hasonló alaposággal lefolytatott vizsgálat eredményeivel

is, tekintettel az ember társas viszonyainak evolúciós, így egyetemes meghatározottságának előfeltevésére. Ez pedig több tudományos emberöltőt igénylő feladat, még akkor is, ha kétségtelen, hogy a modern társadalomtudományok gazdag empirikus kutatási anyaggal rendelkeznek e tárgyban.

Viszont egy adott kultúrkörön belüli történeti kutatás is kínál lehetőséget a horizont bővítésére, az univerzális hatóerők kifejeződésének többoldalú tettenérésére. Historikusan a már említett módon, de egyidejűleg is – némiképpen függetlenül az uralkodó vagy hivatalos valóságértelmezéstől – például a mintegy zárványként működő, egy kultúrkörön belül létező közösségek megfigyelésével. Nem véletlen, hogy az ilyen módon elkülönülő kisebb, de együtt létező világoknak esetenként olyan nagy jelentőséget tulajdonítottak a hatalmi komplexumok, hiszen bennük a mainstream valóság valós, veszélyt hordozó alternatívája is megjelenhetett. Ilyen – később paradigmaváltónak bizonyuló – értelmezés volt a reformáció szellemi talapzata, de ide érthetők a vallásos szekták és egyéb ezoterikus közösségek, illetve a valóságértelmezés szélső értékeiként megjelent ideológiák is, mint a fasizmus és a kommunizmus.

Hangsúlyozom, hogy ezek számomra nem azért válnak fontossá, mert esetleges hatalmi centrumhoz kötöttségük okán hatásuk történelemformálónak vált, hanem azért, mert bennük az elrendezettségre törekvés egyetemes hatóokai másképpen fejeződtek ki, mint a párhuzamosan működő – akár mainstream – közösségekben. Kutatásuk tehát szélesíti az egyetemes hatóokok vizsgálati horizontját, és segíti azok mind teljesebb megértését.

Összegezve tehát úgy gondolom, hogy az életviszonyaiban összefonódó közösségek valósága idővel olyan konszenzuson alapuló konstrukcióként rajzolódik ki, amelyet közös valóságélménynek nevezhetünk, és amely történelmi távlatokból is kutatható. Kutatható a kultúrkörökön belül és azokat összehasonlítva is. Az egymástól elhatárolható valóságértelmezések ugyanakkor közekek abban, hogy az elrendezettség irányába mutatnak, ami pedig evolúciós meghatározottságból (is) fakad.

Ebben a tanulmányban tehát társadalmi rend alatt az elrendezettség meghatározott, emberi közösségek által kialakított formáit értem. E közösségek mindegyike többé-kevésbé fejlett önvédelmi mechanizmussal rendelkezik, amellyel a kialakított elrendezettség és működőképesség fenntartása hosszabb-rövidebb ideig biztosítható. Az önvédelem abban nyilvánul meg, hogy a közösség meghatározott módon reagál a külső kihívásokra és a belső működést veszélyeztető hatásokra egyaránt, miközben kiszámítható életviszonyok közé igyekszik terelni mindennapjait. Ebben az értelmezési keretben keresem a rend eszméjének nyomait rend-előképek formájában.

Rend-előképek nyomában

Jeleztem, hogy a téma kutatásának spektruma meglehetősen széles. Ebből adódóan úgy döntöttem, hogy az alábbiakban három gondolkodó rend-előképeiből válogatom össze mondanivalómat, amelyet végül az igazságossággal kapcsolatos megnyilatkozásaik okán fűzök egybe. A görög bölcsele, Arisztotelész, és a középkori keresztény gondolkodásra jelentős hatást gyakorló egyházatyja, Augustinus neve és munkásságának hatása a nyugati gondolkodásra általános műveltségünk részévé vált. Hedley Bull angolszász kutató nevét azonban inkább a biztonságpolitikai vagy nemzetközi tanulmányokkal foglalkozók ismerhetik jobban, és különösen 1977-ben megjelent *The Anarchial Society* című könyve okán. Tisztában vagyok azzal, hogy választásom e szerzők tekintetében önkényes. Azzal is, hogy e gondolkodók több helyen, életszakaszaik több állomásán akár különbözőképpen is gondolkodhattak a rendről, és az általam itt hivatkozott gondolataik – a teljesség igénye nélkül – csak érinteni fogják életművük egészét. Mégis fontosnak tartottam a társadalmi renddel kapcsolatos gondolataik megosztását, különösen az igazságosság kérdésének felvetése miatt. Természetesen tudom, hogy megközelítésemmel a nyugati civilizáció biztonságos kultúrkörén belül maradok, és így kirekesztek számos megközelítést, amely jól megkülönböztethető civilizációs alapállásból viszonyul a (társadalmi) rend és – példának okáért – az igazságosság kérdéséhez. Legyen azonban ez a megközelítés az első, mintavételszerű lépés, melyet továbbiak is követnek.

Másodsorban ezzel a választásommal rá szerettem volna mutatni arra, hogy a modern rendészet problémái – a modern szerzők erre vonatkozó munkáinak alapos áttanulmányozása mellett – tágabb történelmi környezetben is megfelleltethető, valamint kutatható elemeket tartalmaznak. Itt elsősorban nem arra gondolok, hogy a modern rendészet előzményei vajon megtalálhatók-e az ókorban, hanem inkább arra, hogy milyen rend-előképekből táplálkoztak e régebbi korok civilizációi, ez milyen értékproblémákat (lásd az igazságosság kérdését) vetett fel, és milyen megoldásokat találtak az áhított társadalmi rend biztosítására, amit akárhogyan is hívtak/azonosítottak saját valóságukban.

Harmadrészt azzal is tisztában vagyok, hogy kockázatos vállalkozás ilyen tágabb keretet teremteni egy mondanivaló tudományos kibontásának, hiszen könnyen érheti a szerzőt a dilettantizmus vagy jobb esetben csak a túlzó elméletieskedés vádjja. A nehézségek ellenére mégis úgy gondolom, hogy a rendészet tudomány számára fontos egy ilyen megközelítésű diskurzus megnyitása is. Nézőpontja kiegészítheti, hozzájárulhat e tudományág elméleti megalapozásához, és végső soron segítheti az élhető körülményeket teremtő társadalmak fenntartását.

A társadalmi rend Arisztotelész Politikájában

Arisztotelész tehát abból indult ki, hogy az ember szükségképpen állami életre teremtett, amelyben törvények biztosítják a rendet. A törvényt a rend egy bizonyos fajtájának (a jó törvényt jó rendnek) tekinti, de hozzáteszi, hogy mindez mértékkel, az emberi mértékkel határolt nagyságú közösség tekintetében érvényes. Lényegét éppen az adja, hogy szépsége, természete csak meghatározott formájában (ez esetben a városállam méretében, lakosainak számában) nyilvánul meg rendként (Arisztotelész, 1984), az emberi természetnek megfelelő állami közösség rendjeként, amit a jog rögzít, az intézmények pedig biztosítanak. „*A feltétlenül szükséges hivatalok nélkül nincsen városállam, és olyanok nélkül, melyek a közrendhez és a nyugalomhoz szükségesek, lehetetlen a kormányzás*” (Arisztotelész, 1984). A védett értékek pedig, amelyek felett e hivatalok és a jog őrökdi, egyrésről a megkötött szerzödések (piaci felügyelet), másrésről a köz- és magánvagyon értékei (városigazgatás) (Arisztotelész, 1984.).

Ezen túl Arisztotelész úgy gondolja, hogy az ember sajátossága (ti. a többi élőlénnyel szemben), hogy erénnyel és ésszel él. Az előbbi okán tudja felfogni a jót és a rosszat, az utóbbi miatt pedig az igazságosat, és az igazságtalant. Viszont míg az erény személyéhez kötött – annak híján az ember a legelvetemültebb, legvadabb és legaljasabb lényvé válik –, addig az igazságosság az állami létben fogant: „*mert a jog nem más, mint az állami közösség rendje; márpedig a jog szabja meg az igazságot*” (Arisztotelész, 1984).

Ebből pedig az is következik, hogy Arisztotelész nézőpontja szerint a társadalmi rend feltétele az igazságosság érvényre jutása, az állami közösség rendjét biztosító jogon (törvényen) keresztül.

Szent Ágoston társadalmi rendje

Szent Ágoston *Isten városáról* címmel írt XIX. könyvének V–VII. fejezete az emberek által leginkább óhajtott – ti. az ideálisnak tekinthető – társas életet érő kihívásokat taglalja. Ezeket a kihívásokat itt a jogtalanság, a gyanúsítgatások, ellenségeskedések és háborúk testesítik meg mint rosszak, szemben a béke jó állapotával.

Első helyen a háznép (házi rossz) és a közvetlen barátságban belül megjelenő sérelmek felforgató hatását tárgyalja (Szent Ágoston, 2009). Ezt követi a városok rendjének megzavarása az emberi ítéletek (embereknek emberekről adott ítéletei) tévedései okán (Szent Ágoston, 2009). Példaként hozza fel a bírókat – akik bizonytalanságban lévén – paradox módon éppen azért kínoztatják

a vádlottakat, hogy azokat ártatlanul meg ne öljék, majd ebbéli cselekedeteik következménye gyakran éppen az ártatlanok halálához vezet. Itt tehát az igazságtalanság következményeit taglalja. A harmadik kihívás szintje pedig a legtágabb környezet, a földkerekség egésze (Szent Ágoston, 2009), amelyben az egymást nyelvében nem értő népek közül némelyik birodalmat építve állandó erőszakkal tartja meg fennhatósága ilyen formában látszatos nyugalalmát.

Mindezen zavaró körülmények esetében Szent Ágoston azt az állapotot, amelyet e kihívások megzavarnak, a béke szóval illeti és a rend nyugalmaként definiálja (Szent Ágoston, 2009). Ez nála végső soron földi javaink céljaként fogalmazódik meg, úgy a halandó élet legfőbb céljaként, mint Isten városában a béke az örök életként (Szent Ágoston, 2009). Meggyőződése, hogy „*oly nagy jósága van ugyanis a békének, hogy még a földi és mulandó dolgokban sincs, mit örömeőbb hallanánk, mit nagyobb vágygyal óhajtanánk, s végre a minél jobbat lehetne találnunk*” (Szent Ágoston, 2009). A gondolkodó részletesen taglalja azokat a helyzeteket, emberi gyarlóságból fakadó cselekvéseket, amelyek látszólag ezen emberi törekvésnek ellentmondanak (a rosszak békéje), és végezetül arra a megállapításra jut, hogy „*egyetlen vétek sem olyan természetellenes, hogy a természetnek legvégső nyomait is eltörölje*” (Szent Ágoston, 2009).

A rend nyugalma törekvés tehát az a végső fundamentum, amely az embert jellemzi és cselekedeteit irányítja, még akkor is, amikor e cselekvések nem az igazak rendes békéjét teremtik meg (ti. az elnyomottak békétlensége a bizonyítéka a fundamentum meglétének, hiszen, ha nem lenne e legvégső igény a békére és a rendre, nem lenne ellenállás sem az elnyomással szemben). Az ágostoni rend (vagy béke) minden földi és mulandó dologban is megtalálható, hiszen mindennek megvan a maga természettől rendelt helye, elhelyezése. Definíciója szerint „*a rend pedig az egynemű és különböző tárgyak saját helyeiken való rendszeres elhelyezése*” (Szent Ágoston, 2009).

A XIX. könyv XIII–XIV. fejezetében az emberi társadalom javát szolgáló menyeyei és földi rend megteremtésének feltételei bomlanak ki – Isten, önmagunk és felebarátunk szeretetében jelölve meg az ember szeretetének három tárgyát –, végső soron azzal az imperatívusszal, hogy a társadalom javát az szolgálja, ha az ember senkinek sem árt, illetve akinek lehet, annak használ. Ez az ágostoni béke, az emberek rendezett egyetértése, amely a társadalom működőképességének záloga (Szent Ágoston, 2009).

A dolgok rendje (Szent Ágoston, 2009) tehát azok természetes (saját) helyükön történő elhelyezésükben, az emberek rendje pedig egymáshoz való viszonyulásuk mikéntjében manifesztálódik. Ez utóbbinak jelentősége van a kormányzás méltóságát érintő XVI. fejezetben, mert ahogy a rész az egésznek jellemzőit meghatározza, úgy áll viszonyban a család házi békéje (és rendje) az állam

békéjével (és rendjével) Ágostonnál (Szent Ágoston, 2009). Ott, ahol az együtt lakók (a háznép) rendezett egyetértése a parancsolásban és engedelmisségben biztosított, ott a polgárok hasonló egyetértése is biztosítható. Így jelenik meg a rend az *Isten városáról* XIX. könyve hivatkozott fejezeteiben.

Hedley Bull rend-felfogása és az igazságosság kérdése

Fentebb említettem, hogy a kutatás spektrumát rendhagyó módon szeretném kibővíteni. Hedley Bull a nemzetközi rendszert és kapcsolatokat kutató, itthon a biztonsági tanulmányok körébe sorolható angolszász iskola szakembereként dolgozta ki az államok társadalmaként ismert elméletét (Bull, 1977). A fiatal rendészettudomány számára ez persze aligha lenne önmagában érdekes, hiszen Bull 1977-ben megjelent könyvében eredetileg arra keresi a választ, hogy mi a rend a világpolitikában, a szuverén államok rendszerében jelenleg miképpen tartható fenn a rend, a szuverén államok rendszerén alapuló rend meddig tartható még fenn? Ezek a kérdések jelen kutatás és érdeklődés területén kívül esnek.

Az azonban már elgondolkodtató, hogy a szerző kiindulási pontja szerint ahhoz, hogy e fenti kérdésekre választ lehessen adni, a rend értelmét vissza kell vezetni a társadalmi életben megfigyelhető rend értelmezésére. Elgondolása szerint a rend és a rendetlenség a világban egyaránt jelen van. A rend Bull megközelítésében nem a dolgok véletlenszerű elrendeződésében, hanem meghatározott elv, minta szerinti elrendezettségben manifesztálódik, egy lehetséges vagy tényleges állapotként. Itt azonban két megjegyzést tesz. Az egyik szerint önmagában nem az elrendezettség látszata az, ami a rend meglétére utal, mert csak bizonyosfajta mintázatok utalnak arra. Példának okáért a hobbesi természetes állapot – de ezek alapján bármely természetes állapot – nem testesíti meg a Bull-féle rendet. Ehhez kapcsolódik második megjegyzése, miszerint a rend relatív fogalom és állapot, mivel a mintázatoknak értékhorozóvá kell válniuk. Augustinust idézi, miszerint a rend „*a diszkrét részek jó elrendezése, amelyek mindegyike a legmegfelelőbb helyen van*” (Bull, 1977).

Arra figyelmeztet, hogy a társadalmi célok csak akkor valósíthatók meg, ha egyrészt a rend megteremtéséhez fűződő érdek mellett megjelenik a viselkedést meghatározó szabály, tehát a mintán túl megjelenik a minta valamilyensége. Emellett elvileg nem zárja ki a szabályok nélküli rend biztosításának lehetőségét, de hangsúlyozza, hogy az egyetemes rendi okok összetévesztése a szabályokkal biztosított renddel helytelen megközelítés. A hangsúly tehát az értékhorozáson van, amely a társadalom közös érdekvezéreltségén keresztül tartható fenn (Bull, 1977). Ezt pedig elsősorban az ember erőszakra való hajlama okán

szükséges korlátozások biztosítják. Az alapvető társadalmi érdekek felismerése ugyanakkor önmagában nem biztosítja a rend fenntartását, ezért szabályokkal szükséges megteremteni ennek feltételeit. Bull abban a kérdésben, hogy melyek azok az értékek, amelyeket védeni kell, markáns álláspontot képvisel. Úgy gondolja, hogy a társadalmi életben a rend alatt az emberi tevékenység olyan mintáját kell érteni, amely a társadalmi élet elemi, elsődleges vagy egyetemes céljait tartja fenn (Bull, 1977). Ezek pedig az alábbiak:

- 1) Meghatározott mértékű biztonság a testi sértés vagy halált okozó erőszakkal szemben.
- 2) Kiszámíthatóság abban, hogy az ígéretek betartatnak, a megállapodásokat végrehajtják.
- 3) Meghatározott mértékű biztonság és háborítatlanság a dolgok birtoklásában, az állandó és korlátlan kihívásoktól való mentesség.

Végezetül a szerző gondolatai közül még egyre szeretnék rámutatni, nevezetesen arra, hogy a rendet értéknek tekinti, de nem az egyetlen értéknek, és különösen nem mindennekefelett álló értéknek. Példaként hozza fel Ali Mazruira hivatkozva az ENSZ Alapokmányát, amelyben a biztonság és a béke szerepel első helyen, de jelzi, hogy az afrikai és az ázsiai államok esetében az emberi jogok kérdése okán a prioritási rend megfordítására irányuló igény ugyanígy megfigyelhető (Bull, 1977). Ezért mutat rá arra, hogy a rend kérdését nem tárgyalhatja az igazságosság kérdéskörének elméleti megközelítése nélkül. Ezt azonban óvatosan kezdi, az alábbiak szerint.

„Kiindulópontom egyszerűen az, hogy vannak bizonyos elképzelések vagy hiedelmek arról, hogy mit foglal magában az igazságosság a világpolitikában, és hogy ezeknek az eszméknek a nevében megfogalmazott igények szerepet játszanak az események során” (Bull, 1977).

A téma mélyebb kibontására ugyan nem vállalkozom, de egy megközelítése izgalmas távlatokat ígérhet. Ez pedig annak a felismerése, hogy az igazságosság jelentésének rétegei között fontos megkülönböztetni annak erkölcsi aspektusát, valamint egy normatívabb, különösen a jogok és kiváltságok tekintetében megmutató megközelítését. Az előbbinek a helyes magatartás, cselekvés megválasztása kapcsán, az utóbbinak pedig elsősorban azon döntések esetében van jelentéstartalma, ahol a különbözőségek (erősek-gyengék, kicsik-nagyok, szegények-gazdagok stb.) nivellációja indokolt valamilyen okból (Bull, 1977). E kettőt összemosni azonban nem szabad. Megkülönbözteti emellett az igazságosság anyagi és formális jellegét, továbbá átveszi az arisztotelészi megkülönböztetés értelmezését, amely a számtani, illetve az aritmetikai distinkciót rögzíti, amelyre alább még részletesebben kitérek.

Az igazságosság és igazságtalanság kérdéskörének pedig azért van különös jelentősége a társadalmi rend fenntartásával összefüggésben, mert Bull után Arisztotelészt idézve egyet lehet érteni azzal, hogy „*igazságtalanság akkor keletkezik, ha egyenlőkkel egyenlőtlenül bánnak, és akkor is, ha egyenlőtlenekkel egyenlően*” (Bull, 1977).

A társadalmi rend és az igazságosság kapcsolata

Augustinus, akárcsak Arisztotelész, az emberi közösségen belüli konfliktusok kapcsán tér ki az igazságosság kérdésére. Utóbbi szerző azt az állami létreteremtett emberi együttélés alapfeltételének tekinti, amely a jogban ölt testet, és az intézmények működésében jelenik meg (helyes elgondolás, jó törvény, jól működő intézmények, jó rend). A keresztény püspök pedig a városok rendjének megzavarása kapcsán határozza azt meg, az emberi ítéletek (embereknek emberekről adott ítéletei) tévedéseivel összefüggésben.

Érdemes megfigyelni, hogy Augustinus ezt a társas életet érő kihívások közül a második helyen említi, beékelve a háznépet érintő gyanúsítgatások, illetőleg a hatalmi tömörülések egymás közötti háborúi közé. Mindkét szerző tehát úgy beszél az igazságosságról, hogy annak szerepét az emberi közösségek második szerveződési szintjére helyezi. Ez egyébiránt logikusnak is tűnik, hiszen az emberi kapcsolatok első szerveződési szintje a család, a rokonság, amelyen belül a szabályozók elsődlegesen a leszármazási szinteken keresztül érvényesülnek, elvonatkoztatott elvek a működőképesség biztosításához nem szükségesek. Ott azonban, ahol ezeket a kereteket a közösségi szerveződés kvázi túllépi, és újabb szintre lép, ott a társadalmi rend működőképességének biztosítására megjelenik az igazságosság mint legitim szabályozó elv. Erre utal Arisztotelész akkor, amikor az igazságosság állami létben fogant jellegét emeli ki.

A társadalmi rend és az igazságosság mint a társadalmi rend előfeltétele

Az igazságossággal összefüggő arisztotelészi okfejtés bemutatását – amelyet Bull is átvett – a 19. század utolsó harmadának magyarországi valóságából merített példával indítom. Meg kell mondjam tulajdonképpen véletlenül botlottam bele ebbe a választójogi kérdéseket feszegető politikai valóságba. Ugyanakkor olyan tisztán teszi láthatóvá az igazságossággal kapcsolatos kifejtésem lényegi mondanivalóját, és annyira szépen illeszkedik a görög bölcselő eszme-futtatásához,

hogy úgy döntöttem, átjárhatóvá teszem ezt a különösen messzinek tűnő történelmi távlatot, és felhasználom a magyarázathoz.

Fentebb megfogalmaztam, hogy Arisztotelész a törvényt a rend egy bizonyos fajtájának (a jó törvényt jó rendnek) tekinti. De mitől jó vajon egy törvény? Természetesen attól, hogy igazságos. Ám az igazságosság megteremtésének vannak alapfeltételei, és a magyar hivatalos statisztika első szervezője – az új választási törvény tervezetére reflektálva 1871-ben – éppen erre utal, amikor megfogalmazza: „*Minden törvény elhibázott, vagy ha jó, csak véletlenül az, hogyha nem a tényleges állapotok ismeretén alapul*” (Keleti, 1871). Tehát a tényleges állapotok ismerete az igazságosság előfeltétele, amennyiben ez utóbbi döntésekben megmutatkozó formájáról beszélünk.

Annyit szükséges tudni háttérismeretként, hogy Keleti Károly azért tartotta fontosnak a választóképeséssel összefüggő tényleges állapotok leírását, mert abban az időben Magyarország megyéiben és városaiban a birtok alapján választóképes népesség nagyjából azonos nagyságú és magas arányú volt. Míg ugyanebben a megosztásban a jellemzően városias környezetben élő értelmiség, továbbá a kézműves és kereskedő réteg választóképesége – birtokképeségének hiánya okán – jelentősen alulpreferált maradt (Keleti, 1871). Ezt pedig orvosolható és orvosolandó problémának látta. Álláspontja szerint ez utóbbi társadalmi csoportokban megnyilvánuló termelőerő alapján – különösen a városokban – indokolt volt e preferenciák módosítása. Így fogalmaz: „*valóban méltányos kívánat, hogy ne érjük be a régi rossz beosztással, hanem alakítsunk a tényeknek s jobb belátásunknak megfelelő újabb választókerületeket, akár tesszenek azok egyik-másik pártnak, akár nem; mert utóvégre is az igazságosság a legjobb és leghelyesebb politika*” (Keleti, 1871).

Keleti gondolkodásának háttérében az a gondolat munkálhatott, hogy a választóképeség tekintetében alulpreferált társadalmi csoportok politikai befolyásának teret kell engedni. Ennek oka, hogy a termelőerő immár nem (csak) a birtokban, hanem egyéb képességek szerint is adottá vált, a kézművesség és a kereskedelem, valamint a szellemi javak értékében is manifesztálódott. A politikai képviseletben ugyanakkor ennek ténye nem jelent meg, hiszen a (választási) rendszer a társadalom egy más módon komplex és differenciált életviszonyaihoz igazodott még akkor is, amikor annak kereteit feszítette, és már lényegében kinötte, következésképpen igazságtalanná vált. Az ok tehát, amelylyel a változtatás indokát igazolja, a legjobb és leghelyesebb politika, vagyis – mint mondta – az igazságosság.

Keleti Károly gondolataiból a társadalmi rend megteremtésének két fontos előfeltételére lehet rámutatni. Az egyik a tényleges állapotok ismeretének szükségessége, a másik pedig az igazságosság és az igazságosság érvényesülésének kívánalma.

Arisztotelész számára a vizsgálódás fókuszában az igazságosság és az igazságtalanság tettekben megnyilvánuló kifejeződései állnak (Arisztotelész, 1987). Az előbbi esetében azt középhatárnak tekinti, és arra keresi a választ, hogy milyen végletek közt áll középen (Arisztotelész, 1987).

Politika című írásában megfogalmazza, hogy „*a legfőbb jó elérésére első sorban [...] az a legfelsőbbrendű közösség törekszik, amely a többi magában foglalja. Ez pedig az, amit városállamnak nevezünk, vagyis az állami közösség*” (Arisztotelész, 1984). A közérdek kifejeződései pedig a törvények, ebből adódóan a törvények – ha jól vannak megalkotva – helyesek. Ami pedig törvényes és egyenlőséget mutat – minthogy végletek között középen áll –, az egyúttal igazságos. Összefoglalva így fogalmaz: „*Szóval egy bizonyos értelemben igazságosnak mondjuk, ami a boldogságot s ennek elemeit az állami közösség számára létrehozza és megőrzi*” (Arisztotelész, 1987).

Azok a tettek tehát, amelyek helyesen alkotott törvényekkel összhangban levők, és egyenlőséget kedvelő lelki alkatból fakadnak, igazságosak is egyben. Ez egyrésztől megnyilvánul a felosztható dolgok egyenlő szétosztásában (ti. azok között, akik polgárjogban részesednek), másrészt pedig az egyes felek közötti ügyletek kiigazításában. Amikor tehát a görög gondolkodó igazságosságról értekezik, ez alatt a dolgok akként való elrendezettségét érti, amely több és kevesebb között középen állva abban egyenlőséget teremt. Méghozzá valakik számára és valakik között megnyilvánuló igazságosság formájában (Arisztotelész, 1987).

Még tovább menve, az igazságosság az arány egy bizonyos esete lesz. Mint hogy az egyenlőség nemcsak mint a számtani középérték jelenhet meg – ahogy a közös javakat szétosztó igazságosság esetében –, hanem úgy is, mint aritmetikai arányosság a kiigazító igazságosság tekintetében (Arisztotelész, 1987). Keleti Károly ezen a gondolati talapzaton áll, amikor megfogalmazza észrevételét a kézműves, kereskedő és értelmiségi közösségek, valamint a birtok alapján jogosult közösség választóképesége aránytalanságának javítására vonatkozóan, amelyet ő a társadalmi csoportokban megnyilvánuló termelőerő változására figyelemmel javasolt korrigálni. Ez tehát a Keleti-féle igazságosság arisztotelészi megközelítése.

Következésképp az is megállapítható tehát, hogy az állami közösség boldogságát – ti. mai népszerű kifejezéssel a közjót – azok a döntések és tettek segíthetik ma is érvényre jutni, amelyek helyesek és az igazságosság érvényesülésének kívánalma szerint tervezettek.

Az igazságosság érvényességéről

Különbséget kell azonban tenni az igazságosság érvényesülése és annak érvényessége között. Az előbbi pontban érvényesülés alatt egy kívánalmat, egy óhajtott állapot valóra válását értettem. Olyan állapotét ugyanakkor, amely nemcsak, hogy óhajtott – hiszen ez alapján lehetne utópisztikus is –, de egy befogadó szellemi közegbe ágyazott, és az arány egy bizonyos eseteként mutatkozik meg – következésképp legitimálható.

Az érvényesség egészen mást jelent. Maradjunk továbbra is a választóképeség bővítésénél, ami természetes és jogos igényt elégített ki minden érintett korban. Az adott időszakra jellemzően formálódott életviszonyok által életre hívott helyzetek megoldásának egyik lehetőségét kínálta, szükségképpen reális politikai cselekvési irány megjelölésével. Ennek jó példája bármely mai nyugati demokrácia választójogot érintő szabályozásának elmúlt évszázados formálódása, különösen a nemre, származásra, társadalmi helyzetre tekintettel. Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy – a példánál maradva – vajon a választójog kibővítésének egyes állomásai évtizedekkel beérésüket megelőzően is mérhetőek voltak-e az igazságosság arisztotelészi és Keleti-féle mércéjével? Ha igen, milyen időtávlatban beszélhetünk e gondolatok és törekvések korszerűségéről, különösen pedig érvényességéről? Két szempontból érdemes átgondolni ezt. Egyrésztől kétségkívül nincs értelmezési tartománya e kérdésfelvetésnek – értelmetlennek is tekinthető bizonyos értelemben –, amennyiben eltérő értékviszonyokkal működő történelmi korba és környezetbe helyezünk egy adott problémafelvetést, úgy tekintve, mintha annak lenne az itt és moston túl aktualitása. Csak ezzel az előfeltétellel érthető meg, hogy nem beszélhetünk történelmi realitásként a választójog mindenkit megillető voltáról egy olyan korban, amelyben az értékviszonyok eleve kizárják a magáról nem vagy csak korlátozottan gondoskodni képes, vagyonnal nem rendelkező, taníttatásában jelentősen korlátozott lehetőségekkel bíró egyének felelős döntésképeségének még akár a feltételezését is. Ez könnyen belátható. Például, ha bárkiben felmerül, miért nem tartották az embereket egyenlőnek születéstől fogva a demokrácia bölcsőjeként felcímkezett Athénban. Tudunk válaszokat adni, megközelítéseket, amelyek segítik a megértést.

„Először is azok kényszerülnek társulni, akik egymás nélkül nem tudnak megenni, pl. a nő és a férfi nemzés céljából, [...] azután a természet szerinti vezető és az alárendelt elem a biztonság céljából. Akiben megvan az előrelátás képessége, az természetszerűen vezetésre és parancsolásra hivatott; aki pedig csupán a parancsnak testi erővel való teljesítésére képes, az alárendeltségre és szolgaságra való” (Arisztotelész, 1984).

Magától értetődik, hogy értelmetlen lenne egy diskurzus az egyenlőségről (és megjegyzem az igazságosságról is) – a mai értékviszonyok talapzatáról, az athéni demokráciára vonatkoztatva. Az ilyen okoskodás nem vezet sokra. Az azonban igen, hogy megkíséreljük feltárni azt a szellemi környezetet, amelyben egy ilyen megközelítés érvényessége kitapintható – a maga teljességében. Ez esetben ugyanis éppen azt érthetjük meg, amire tudásunk vonatkozik. A múltat, a maga érvényes igazságának keretei között.

Közlet két és félezer évvel később hasonló kérdésben XIII. Leó pápa a társadalmon belüli viszonyok helyes elrendezése kapcsán beszél arról, hogy az emberek közötti különbözőségek természettől fogva adottak intellektuális képességeik, szorgalmuk, egészségük, erőik vonatkozásában. És erre a különbözőségekre – ebben közös a két nagyszerű gondolkodó előfeltevése – a társadalom javára való állapotként tekintenek.

A katolikus egyházfő szerint „*a közösségi életben ugyanis a különféle funkciók ellátásához különféle tehetségekre és foglalkozásokra van szükség, amelyek az embereket többnyire családi viszonyaik különfélesége vezérli*” (XIII. Leó pápa, 1891).

Mindkét megközelítést áthatja az az előfeltevés, amely Arisztotelésznél végül a pénz kialakulásával összefüggésben mondatik ki. „*Okvetlenül szükséges tehát, hogy egyvalamivel tudjunk mindent megmérni [...] Ez az egyvalami tulajdonképpen a szükséglet, ami mindent összetart [...] a pénz mintegy a szükséglet helyettesítésére keletkezett, megegyezés alapján*” (Arisztotelész, 1987).

Az igazságosság érvényesülése kapcsán tehát úgy látom, hogy annak szoros kapcsolódása figyelhető meg azokkal az emberi szükségletekkel, amelyek okán e közösségek létrejöttek, és amelyek okán végső soron az állam létezik. Mégpedig olyan pontosítás mellett értendő ez, hogy mindenkor azon szükségletek által teremtett valóságban megjelenő igazságosság érvényes, amelynek kereteit éppen e korszerű valóságelemek határolják. Íme, ez a tényleges állapotok megismerésének egyik kulcsa.

Az igazság(osság) érvényessége – időtartamban meghatározható módon – függvénye annak a kornak, amelyben értelmezési keretei formálódnak, és az ott megjelenő emberi szükségletekhez kötött. Ezért felmerül a kérdés, mi az az időpont, vagy hogyan ragadható meg az az időtartam, amikor teret kap egy, például az igazságosság Keleti-féle értelmezése szerint is azonosítható gondolat? Egy olyan elgondolás, amely utóbb akár kényszerítő erővel tolul fel, és politikai realitásként is megjelenik? Vagyis konkrétan: mikortól vált egy, a választójog kibővítését célzó (politikai) gondolat majd cselekvés – mint legitim lehetőség – befogadhatóvá, érvényesnek tekinthetővé? És kik adnak érvényességet e diskurzusnak? Ugyanígy mikortól és milyen állomásokon keresztül vált elfogadottá annak előfeltevése, hogy az emberek szabadnak és egyenlőnek születtek?

Ebből a megközelítésből szemlélve másodlagos annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mikor történik – ti. mikor időszerű – a politikai aktivitás és cselekvés. Nem ritka, hogy a történelmi megközelítés viszont csak erre fókuszál. Ennek háttérében az az előfeltevés áll, miszerint a történelmi ismeret lényege a csupasz eseménytörténeti leírás kimerítése, ebben az esetben annak kibontása, hogy milyen lépésekben bővült ki a választójog. Nem vitatva e megközelítés fontosságát, annyit meg kell jegyezni, hogy ez ugyan talapzata a történelmi ismeretnek, de nem annak esszenciája. Inkább egy fontos eleme, támasztéka, az értelmezés pillére.

De legalább ennyire fontos kérdés, hogy miképpen fordul át a közgondolkodás, a közéleti és politikai diskurzus a hallgatásból még csak nem is az elfogadásba, sokkal inkább a befogadásba. Hogyan teremődik meg annak a lehetősége – és különösen pedig hogyan érhetjük tetten ezt a valóságot (nevezzük így, még ha nem is történelmi pillanatként tekintünk rá) –, amelyben meggyökeresedik egy gondolat, kialakul egy eszme legitim szellemi környezete, létrejön az igazságosság értelmezésének előfeltétele éppen erre az adott problémára vonatkozathatóan.

Ismét megerősítem: abból indultam ki, hogy az igazságosságnak van érvényességi ideje, és ez a történelmi realitásokhoz láncolja. A múltunkat megérteni, érvényes problémafelvetéseket megfogalmazni pedig csak akkor tudunk, ha képessé válunk elfogadni például azt, hogy évezredekken keresztül az az alapgondolat volt érvényesnek elfogadott, hogy az emberek születésüknél fogva se nem szabadok, se nem egyenlők, valamint a fizikai és szellemi alkalmasság kérdésében közöttük jelentős különbségek vannak. E meghatározottságok lenyomatát a közösségi formációk is megőrizték és visszatükrözték, esetenként számos előítélet alapjául szolgáltak, és szolgálnak ma is.

Arisztotelész számára ez kézenfekvő volt. Például az egyenlőség és az igazságosság kérdésében e koordinátarendszer értelmezési tartományát az alábbiak szerint adja meg. Az állami életben megnyilvánuló igazságról „[...] *pedig csak ott lehet szó, ahol olyan emberek társulnak életközösségre autarkia céljából, akik szabadok, és akár az arányosság, akár szám szerint egyenlők; akiknél ezek a feltételek nincsenek meg, azok esetében nem is lehet beszélni egymás között való, állami életben megnyilvánuló igazságosságról, legfeljebb csak 'valami-féle' igazságosságról*” (Arisztotelész, 1987).

Összegezve tehát az igazságosság érvényességének kérdését, akkor van értelme a Keleti által hivatkozott igazságosabb döntéssel összefüggő diskurzusnak, ha annak értelmezési keretében merül fel a probléma. Még hozzá azzal a kíváncsisággal, hogy az adott – persze folyamatosan formálódó, de értelmezési kereteiben egy gondolati paradigmán belül létező – történelmi korban mely döntések

igazságosabbak, mely döntések illeszkednek pontosabban a tényleges állapotok – a közösség szükségleteinek – ismeretéhez annak valóságából kiindulva, és melyek azok a törekvések, amelyek reális és elérhető célok irányába mutatnak.

Így kapcsolódik össze elválaszthatatlanul a társadalmi rend az igazságossággal, amelyre Arisztotelész, Augustinus és Bull is felfigyelt.

Összegzés

Tanulmányom második részében a rend fogalmának egyes rétegeit igyekeztem kitapintani, miközben a természet- és társadalomtudományi kutatás széles távlati nyíltak meg. Vázlatosan, de talán adekvát megközelítéssel próbáltam azokra a kérdésekre fókuszálni, amelyek végül három, időben távoli gondolkodó megközelítésében manifesztálódtak. A magam részéről kísérleteim úgymond mintafürásokká szelídültek, de bepillantást engedtek e történelmi valóságba, miközben igyekeztem szem előtt tartani azt, hogy a kutatás célja a rend-előképek elemeinek azonosítása. Kiemelt figyelemmel fordultam ezek közül az igazságosság felé, amely a valóságértelmezések több mezőjében relatív formát vett fel, de szükségszerűen megjelent. Foglalkoztam vele, de számos újabb nézőpontot vetett fel a szerzők egyedi megközelítése, és e kutatás újabb mélységeire engedett rálátást. Tapasztalataim gyűltek, és arra indítanak, hogy e mintafürások eredményeire tekintettel vizsgálódásom jövőbeli spektrumát szigorúbban határozzam meg, és a folytatásban immár önálló tanulmányok keretében állítam egymás mellé e történelmi valóságok rend-előképeinek megnyilvánulásait.

Felhasznált irodalom

Arisztotelész. (1984). *Politika*. Gondolat.

Arisztotelész. (1987). *Nikomakhoszi etika*. Gondolat.

Bereczkei T. (2002). Evolúciós pszichológia: új szemlélet a viselkedéstudományokban. *Magyar Tudomány*, 108(1), 8–20.

Bereczkei T. (2008). *Evolúciós pszichológia*. Osiris.

Boda J. (Főszerk.) (2019). *Rendészettudományi Szaklexikon*. Dialóg Campus.

Bodonyi I. (2008). *A rendészettudomány kutatás-módszertana*. Rendőrtiszti Főiskola. <https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/a-rendeszettudomany-kutatas-modszer-tana.original.pdf>

Bull, H. (1977). *The Anarchial Society*. Palgrave. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-24028-9>

Csányi V. (2016). *Az emberi természet*. Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789630598057>

- Keleti K. (1871). *Hazánk és népe a közgazdaság és társadalmi statisztika szempontjából*. Athenaeum.
- Ropolyi L. & Szegedi P. (Szerk.) (2000). *A tudományos gondolkodás története*. Eötvös Kiadó.
- Szent Ágoston (2019). *A boldog életről, A rendről, A türelemről*. Jel Kiadó.
- Szent Ágoston (2009). *Isten városáról*. Kairosz.
- XIII. Leó pápa (1891). *Rerum Novarum*. http://www.vatican.va/content/leo-xiii/hu/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Cieleszky P. (2023). A rendészet rendje 2. *Belügyi Szemle*, 71(4), 637–657. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.4.5>